

Obr. IV.51a, b. Levhart střežící zbytky ulovené antilopy zavěšené v koruně akácie (Serengeti, Tanzanie) a kočkovitá šelma, zřejmě levhart či gepard, zobrazená spolu s antilopou (pohoří Tsodilo, Botswana). (Foto JS)

Antropomorfní témata

Dynamické lidské postavičky v africkém skalním umění zřetelně ilustrují široké spektrum aktivit loveckých, výrobních i rituálních včetně relaxace, někdy v ležérních polohách (obr. IV.52–53). Komplexní panely propojují lidi se zvířaty, někdy vyváženě (lovecké a pastevecké scény), jindy panel ovládá zvíře a stává se předmětem adorace.

Schematizace antropomorfních témat obvykle postupuje dále než u zvířat. Na Ženském kopci v pohoří Tsodilo bývají mužské postavy tak schematizované, že místo postavy postačuje kříž, ale přitom jsou jednoznačně ityfalické, což jim vyneslo označení „tančící penisy“. V pohoří Matobo jde schematizace jiným směrem, lineárně zjednodušené postavy tam nabývají „hmyzovitých“ či „pavoučích“ tvarů. I v tak redukováných schématech se nezaměnitelně odlišuje postava ženy. Na lineárně pojetém těle jsou „magdalénským“ způsobem zvýrazněna velká prsa a hýždě. V jednom případě je snad znázorněn i porod – nohy dítěte, které se vynořují z rozkroku ženy.

Pracovní scény. V pracovních výjevech převládají ženy. Deskriptivně je v těchto scénách podávána práce s kopacími holemi (kterou má ulehčit kruhovitě závaží umístěné asi v polovině či třetině délky), drcení na kamenných žernovech (aniž bychom rozeznali, zda jde o obilí, nebo o barvivo) či transport jakýchsi předmětů na hlavě.

Lov a boj. Velmi časté jsou statické i dynamické řady lovců nesoucích luky, toulce na šípy, kopí a další zbraně (obr. IV.54–55). Atributy jako štít a kopí jsou spíše zbraně bojové a náležejí populacím Bantu. Zuluové nazývají kopí *iklwa* podle mlaskavého zvuku, který vydává při vytažení z protivníkovy těla. Výjimečně se snad v lovecké scéně objevují psi (Martindell). V 19. století se do bojů i lovů zapojují jezdci na koních, stylově podobní, ale v typických kloboucích a ozbrojení puškami – předzvěst koloniální rozpínavosti a zániku domorodých tradic.

Relaxace. Některá těla odpočívají, někdy ve zřetelně ležérních polohách, jindy je znázorněn sex. Relaxace se odehrává i uvnitř obydlí, obvykle naznačených obloukem.

Taneční scény. Tanečníci bývají zobrazeni ve skupinách, a to lineárně vedle sebe, v kruhu kolem centrálního objektu nebo soustředně tak, že zjednodušené postavy připomínají okvětní listy či větve stromu (tak je interpre-

tují Forssman a Gutterige). V centru může stát výjimečná postava nebo léčebná scéna – a pak už je úvaha o šamanovi na místě. Dále jsou zde zachyceny i věčné atributy, např. taneční hole, obvykle jinou barvou, nebo oháňky, někdy připomínající hokejky či golfové hole, které tanečník nese na těle nebo třímá v ruce. Kolem mohou být tleskající ženy, v odstupu opět zvířata. Obvykle se předpokládá, že se všechno děje v transu, což je jistě možné, ale ne vždy průkazné.

Mytologie a magie. Jak poznat skutečného čaroděje či šamana? Některé antropomorfní postavy literatura interpretuje automaticky jako šamany, aniž pro to existuje reálný podklad, jindy takovou interpretaci podporuje šrafura pod horními končetinami coby dekorativní vyjádření křídel. Podle Forssmana a Gutteridgeho šamana indikuje také vyšší počet prstů, dlouhé vlasy (u Sanů znak lva, v něhož se může šaman transformovat), linie od temene hlavy, bílé zbarvení krku, body kolem postavy a hadovité tělo nebo paže. Také protáhlé lineární tvary, zvlněné či lukovitě prohnuté, považují Forssman a Gutteridge za znak šamanství, neboť takový tvar těla usnadňuje průnik do jiného světa. Antropomorfní linie ovšem může prostupovat celý panel, být jeho zvlněnou osou, kolem které jsou uspořádána další antropomorfní zobrazení. Specifikem jihoafrického umění je krvácení z nosu, jasně vyjádřené červenými liniemi. Lewis-Williams je pokládá za průvodní jev transu, kdy šaman převádí nahromaděnou energii podél páteře až do hlavy a vyvolává tam mechanickou tenzi, jež se projevuje nejen entoptickým viděním, ale i krvácením. V praxi k tomu však obvykle nedochází. Může jít též o lokální patogenní jev, konkrétně o projev srpkové anémie, která má v Africe genetické kořeny a u postižených jedinců se samozřejmě mohla stát atributem šamanství. Nějaká legenda nebo snad anekdota se zřejmě spojovala se čtyřmi skrčenými postavami, z jejichž řitních otvorů se táhnou předlouhé spirálovitě prohnuté útvary. Nejsou to ocasy, jak se domnívají Forssman a Gutteridge, nýbrž evidentně obsah vyprazdňujících se střev, který míří kamsi vzhůru.

Lidská či theriantropní postava může být také kolem dokola obkroužena lineárními znaky, zřejmě šípky, až nám připomíná motiv svatého Šebestiána. Počínaje paleolitem (Pech Merle a Cugnac) se taková zobrazení kladou do souvislosti s černou magií, zřejmě právem.

Theriantropní postavy vyjadřují transformaci člověka do zvířete, v podstatě jakéhokoli druhu, ale pojetí jsou různá, a to formálně i stylově. Styl někdy evokuje hloubku neznámého mýtu, jindy působí groteskně. Frontální pojetí bývá monumentální, theriantrop v něm dominuje a tuto dominanci někdy podtrhuje lovecká výzbroj (Drakensberg). Profilová lidská postava zase bývá skloněna nebo přikrčena, může se přitom opírat o taneční hole, ale zřetelně přechází do siluety čtvernožce, např. slona nebo antilopy – zachycuje

Obr. IV.52. Lidská postava s typicky zobákovitým obličejem. Bir Midži, pobřežní část Libye. Analogické postavy byly vyryty až v jeskyni Addaura na Sicílii. (Foto JS)

**Obr. IV.53. Převís nosorožce.
Matobo, Zimbabwe.**

**Obr. IV.54. Monochromní
lidské postavy v běhu. Jeskyně
šelem, Egypt. (Foto JS)**

**>> Obr. IV.55. Polychromně
zobrazený člověk – lovec.
Brandberg, Namibie. (Foto JS)**

tak samotný moment transformace. Bizarně protáhlé stylizace v kapském Cederbergu mají dokonce hlavu jinak vzácného pakoně. Jindy jsou lidské postavy zakončeny zvířecí hlavou s typickým čumákem nebo ušima, snad antilopy či psovité šelmy. Někdy je vhodně doplňuje ocas, ale také luk, šípy a další lovecké zbraně. Ptačí šamani, okřídlení a zřejmě opeření, zase směřují vzhůru, podle Sanů kamsi do boží vesnice na nebi.